

भाषा शिक्षकका दृष्टिकोणमा सुनाइ सिप परीक्षण

उमेश काफ्ले

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर

Email : umeshkafle4@gmail.com

लेखसार

कथ्य वा विद्युतीय सामग्रीमा व्यक्त भाव, विषयवस्तु, सन्देश, सूचना, तथ्य वा अनुभव बुझ्ने गरी सुन्नुलाई सुनाइ सिप भनिन्छ । उपर्युक्त पक्षको प्राप्ति भए नभएको मापन वा लेखाजोखा गर्नु नै सुनाइ सिप परीक्षण हो । सुनाइ सिप परीक्षणबारे भाषा शिक्षकको दृष्टिकोण पहिचान गर्ने उद्देश्यले यो लेख तयार पारिएको छ । पूर्वकार्यको समीक्षालाई आधार मान्दा नेपालमा प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनको सन्दर्भमा सुनाइ सिप परीक्षणको व्यवस्था भए पनि यसको कार्यान्वयनका विषयमा अध्ययन भएको देखिँदैन । सर्वेक्षण विधिको प्रयोग गरी ४१ जना शिक्षकबाट मतावली लिई परिमाणात्मक ढाँचामा यस अध्ययनलाई पूरा गरिएको छ । सुनाइ सिप परीक्षणसम्बन्धी कथन निर्माण गरी लिक्वर्ट पद्धतिबाट विश्लेषण गरिएको छ । पाँचओटा स्केलमा दृष्टिकोण लिई प्रतिशतमाफत परिणामको छलफल गरी निष्कर्षमा पुगिएको छ । माध्यमिक तहमा सुनाइ सिप परीक्षणमा शिक्षकहरू सचेत भए पनि यसको प्रयोग र व्यवहारमा सैद्धान्तिक दृष्टिले एकरूपता हुन नसकेको देखिन्छ । प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनमाफत सुनाइ र बोलाइ सिपको परीक्षण गर्ने व्यवस्था प्रशंसनीय भए पनि यसको साधन र परीक्षण पद्धतिमा निश्चित मार्गदर्शन हुन सकेको देखिएन । सुनाइ सिप परीक्षण गर्दा मौखिक अभिव्यक्तिबाट तथा श्रुतिलेखन र श्रुतिबोधलाई मुख्य आधार मान्नुपर्ने तथ्यबाट पुष्टि भएको छ । श्रव्य सामग्रीको उचित व्यवस्थापनका साथ वस्तुगत प्रश्नबाट विद्यार्थीको सुनाइ सिप परीक्षण गरिएको छ । यस लेखबाट प्राप्त तथ्यले पाठ्यक्रम निर्माता, पाठ्यपुस्तक लेखक, भाषा शिक्षक तथा शिक्षण सिकाइसँग सरोकार राखी नवप्रवर्तनप्रति चासो दिने सम्पूर्ण व्यक्तिलाई सहयोग पुग्दछ ।

मुख्य शब्दावली : दृष्टिकोण, परीक्षण, पाठ्यक्रम, भाषा शिक्षक, श्रुतिबोध, सुनाइ सिप

परिचय

भाषा विचार विनिमयको माध्यम हो । प्रत्येक व्यक्तिले समाजसँग घुलमिल हुन सम्प्रेषण द्वारको खोजी गर्दछ । सम्प्रेषित भावको कार्यात्मक व्यवहारबाट सामाजिक सम्पर्क बढ्दै जान्छ । भाषा प्रयोगको पूर्णता

सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ सिपबाट सम्भव छ । भाषा शिक्षण परीक्षणका सन्दर्भमा पनि यी सिप महत्त्वपूर्ण मानिन्छन् । सुनाइ भाषा प्रयोगको पहिलो सिप हो । यसै सिपको प्रयोग र व्यवहारबाट पछिल्ला सिपको विकास हुँदै जान्छ । भाषा शिक्षणको सन्दर्भमा चारोटै सिपलाई उत्तिकै प्राथमिकता दिइन्छ । कुनै एउटा सिपको प्रभावकारिताले मात्र भाषा सिकाइ सम्पन्न हुन सक्दैन । भाषा प्रयोगको माध्यमलाई आधार मान्दा मौखिक र लिखित पद्धति मुख्य हुन्छन् । वक्ता र श्रोताको स्वाभाविक रूपमा हुने भाषिक सम्प्रेषणलाई मौखिक रूप मानिन्छ भने लिपिचिह्नको सहायताले आँखा र मस्तिष्कको सहभागिताबाट हुने सम्प्रेषणलाई लिखित रूप मानिन्छ । मौखिक वा विद्युतीय सामग्रीमा व्यक्त भाव वा सन्देशलाई बुझ्ने गरी सुन्नु नै सुनाइ हो । सुनाइ सिप विकासका लागि श्रवण शक्तिको मुख्य भूमिका रहन्छ । वक्ताले भनेको कुरा श्रोताको कानसम्म पुग्छ र उसले ती भाषिक उच्चार्यलाई आफ्नो मस्तिष्कसम्म पुऱ्याई बोध गर्दै जान्छ । विषयवस्तु र सन्दर्भका आधारमा सुनाइ सिपको विकास प्रभावित हुन्छ । “विद्यार्थीहरूको सुनाइ सिपको परीक्षणमा मौखिक अभिव्यक्ति सुनाइ त्यसबारे प्रश्नोत्तरमा भाग लिन लगाएर मात्र गर्न सकिन्छ” (अधिकारी र शर्मा, २०५६, पृ. १४३) । भाषिक सिपलाई बोध र अभिव्यक्तिका आधारमा विभाजित गरिन्छ । कुनै कुरा बुझ्नु बोध हो भने बोधकै आधारमा बाहिर ल्याउनु अभिव्यक्ति हो । सिपगत सम्बन्धका आधारमा हेर्दा सुनाइ र पढाइलाई बोधसँग सम्बन्धित मानिन्छ । यी दुवै सिपमा भाषिक र मनोवैज्ञानिक एकरूपता रहेको हुन्छ ।

भाषा शिक्षणको मूल अभिप्रायः भाषिक सिपमा सक्षमता सिर्जना गर्न हो । शिक्षण सिकाइको समाप्तिपछि विद्यार्थीका भाषिक व्यवहारमा के कति परिवर्तन आयो भनेर मापन गर्नपर्ने हुन्छ । शिक्षण सिकाइको मार्गदर्शक सामग्री पाठ्यक्रमलाई मानिन्छ र यसकै सापेक्षमा पाठ्यपुस्तकहरू निर्माण हुँदै जान्छन् । माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम (२०७१) ले २५ अडकको प्रयोगात्मक कार्य छुट्याई सुनाइ र बोलाइ मापनमा आधारित प्रश्नहरू सोध्न सक्ने व्यवस्था गरेको थियो । यस पाठ्यक्रममा सुनाइका लागि १० अडक तोकिएको थियो (भावबोध, अर्थबोध, सन्दर्भबोध, अनुमान, तर्कलगायत) लाई आधार मानी परीक्षण गर्न सकिने कुरा उल्लेख थियो । आधारभूत तहदेखि नै विद्यार्थीको सुनाइ सिप परीक्षणसम्बन्धी व्यवस्था हुँदै आएको छ । त्यसकै निरन्तरता माध्यमिक तह (९-१२) सम्म देखिन्छ । आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) पाठ्यक्रम २०७७ ले पनि श्रुतिबोध र लेखनबाट सुनाइ सिपको परीक्षण गर्न सकिने व्यवस्था गरेको छ । माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०७७ (कक्षा ११-१२) मा प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनअन्तर्गत सुनाइ र बोलाइ सिपको परीक्षणलाई जोड दिइएको छ । रेडियो, क्यासेट, मोबाइल वा अन्य विद्युतीय सामग्रीबाट समाचार, संवाद, साहित्यिक अभिव्यक्ति वा अन्य सन्देशमूलक गद्यांश सुनाएर अनुमान, पूर्वानुमान, प्रश्नोत्तर, शब्दबोध, अर्थबोध, सन्दर्भबोध, भावबोध, कथाकथन, घटनावर्णन, मुख्य बुँदा टिपोट आदिसँग सम्बन्धित प्रश्न सोधेर भन्न वा लेख्न लगाएर सुनाइ सिपको परीक्षण गर्न सकिन्छ (माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम, २०७७, पृ. ३३) । विद्यालय तहमा तत्काल लागू हुँदै गरेको माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम (९-१०), २०७८ ले पनि सुनाइ सिपको परीक्षणका लागि सुनाइएका सामग्रीमार्फत प्रश्नोत्तर, शब्दबोध, अर्थबोध, सन्दर्भबोधलाई आधार मान्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ । “भाषिक सक्षमता मापनका लागि सुनाइ सिपको परीक्षण गर्दा विषयवस्तुको सम्प्रेषण र बोधगम्यतालाई मुख्य आधार मान्नुपर्छ” (खनिया, सन् २०१३, पृ. १८७) । यसर्थ

विद्यार्थीको सुनाइ क्षमता परीक्षण गर्दा बोध पनि मुख्य आधार बन्छ ।

माध्यमिक तहमा (९-१२) भाषा पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकमै अन्य सिप सरह सुनाइ सिप परीक्षणका लागि नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । सैद्धान्तिक मूल्याङ्कन पढाइ र लेखाइमा आधारित हुनाले भाषा शिक्षकले सुनाइ सिपको परीक्षण के कसरी गर्दै आएका छन् भन्ने समस्यामा केन्द्रित भई यो लेख तयार पारिएको हो ।

समस्याकथन र उद्देश्य निर्धारण

भाषाको पहिलो सिपको रूपमा सुनाइलाई लिइन्छ । सुनाइ सिपका आधारमा अन्य सिपको पनि विकास हुँदै जान्छ । विद्यालय तहमा विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि सैद्धान्तिक र प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनको व्यवस्था गरिएको छ । प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनअन्तर्गत सुनाइ र बोलाइ सिपको परीक्षण गर्नपर्ने कुरामा जोड दिइएको छ । भाषा शिक्षक विद्यार्थीका भाषिक सक्षमता परीक्षणको मुख्य व्यक्ति हुन् । भाषा शिक्षक प्रचलित नीतिगत व्यवस्थाको कुशल कार्यान्वयनकर्ता पनि हुन् । यदि सुनाइ सिपको परीक्षण प्रक्रिया तथा त्यसको तरिकाबारे शिक्षक अनभिज्ञ भए पनि कार्यान्वयन वा व्यवहारमा समस्या देखिन सक्छ । यसर्थ माध्यमिक तहमा सुनाइ सिप विकास र त्यसको मापनका लागि भाषा शिक्षकको के कस्तो दृष्टिकोण रहेको छ भने विषयलाई यस लेखमा आधार मानिएको छ । यही पक्षमा आधारित भई सुनाइ सिप परीक्षणबारे भाषा शिक्षकको दृष्टिकोण पहिचान गर्न नै यस अध्ययनको उद्देश्य हो ।

पूर्वकार्यको समीक्षा

भाषा शिक्षणको सुरुआतसँगै प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा परीक्षण हुँदै आएको छ । माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा भने २०७१ को पाठ्यक्रम पछि सुनाइ र बोलाइलाई प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनमा समावेश गरी परीक्षण हुन थालेको हो । भाषा पाठ्यक्रमको उद्देश्यलाई आधार मान्ने हो भने २०२८ को पाठ्यक्रमपछि सुनाइ सिप शिक्षणको स्पष्ट रूपरेखा तयार हुँदै आएको छ । सिपगत उद्देश्यमा सुनाइ सिपलाई समेटे पनि परीक्षणबारे कुनै पक्ष उल्लेख गरिएको थिएन । सुनाइ सिप परीक्षणका सन्दर्भमा भएका सैद्धान्तिक र प्रयोगात्मक अध्ययनलाई यसप्रकार प्रस्तुत गरिन्छ :

अधिकारी र शर्मा (२०५६) ले भाषिक सिप र भाषातत्त्वको परीक्षणबारे सैद्धान्तिक पक्ष उल्लेख गरेका छन् । भाषा शिक्षणको उच्चतम लक्ष्य सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ सिपहरूको विकास भएकाले परीक्षण तथा मूल्याङ्कनका गतिविधि पनि सिप केन्द्रित हुनुपर्ने कुरा उल्लेख छ । भाषातत्त्वको परीक्षण पनि भाषिक सिपसँगै एकीकृत रूपमा वा भाषिक सिपहरूबाट पृथकीकृत गरेर वा छुट्याएर गर्न सकिन्छ । यसर्थ सुनाइ सिपको परीक्षणमा भाषातत्त्वको पनि भूमिका रहने देखिन्छ । विशेषतः मौखिक अभिव्यक्तिमार्फत बोधात्मक पक्षको मापन गर्न सकिने देखिन्छ ।

आचार्य (२०६३) ले मूल्याङ्कनका साधनहरूबारे चर्चा गरेका छन् । सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइका लागि अलग अलग साधनको प्रयोग गर्न सकिन्छ । सुनाइ सिपको परीक्षणका लागि सुनेको आधारमा ठिक बेठिक छुट्याउने, निर्देशनअनुसार काम गराउने, सुनेका कुरा पुनरावृत्तिमूलक प्रस्तुत गराउने, लामा वाक्यको अर्थबोध गर्न लगाउने र वक्ताले बोलेका विषयमा खास विचार वा सन्देश पत्ता लगाउने कार्य गराउन सकिन्छ ।

पौडेल (२०६४) ले सुनाइ सिपको परीक्षण प्रयोगात्मक तरिकाले गर्न सकिने बताएका छन् । विशेषतः सुनाइ सिपको प्रयोगात्मक मूल्याङ्कन श्रुतिबोधात्मक तह, श्रुतिबोधात्मक अन्तर्क्रिया र श्रुतिवर्णन गरी पूरा हुन्छ । यस लेखले सुनाइ सिपको परीक्षणबारे आधार प्रस्तुत गरेको छ ।

पौडेल (२०६६) ले भाषिक सिप विकासका लागि आवश्यक हुने प्रयोगात्मक साधनहरूको निर्माण र परीक्षणपश्चात् यसको प्रामाणिक ढाँचा प्रस्तुत गरेका छन् । यस अनुसन्धानमा भाषाका सबै सिपलाई समान महत्त्व नदिई परीक्षण गरिएको निष्कर्ष निकालिएको छ । औपचारिक र सैद्धान्तिक मूल्याङ्कनलाई बढी प्राथमिकता दिँदा प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनको उपयोग हुन सकेको छैन । यसका साथै लेखाइ र पढाइको प्रशस्त परीक्षणपश्चात् न्यून रूपमा सुनाइ सिपको परीक्षण गर्ने गरिएको तथ्य प्रस्टिएको छ ।

अधिकारी (२०६७) ले सुनाइ सिप परीक्षणका लागि श्रुतिविभेदीकरण र श्रुतिबोधलाई मुख्य आधार मानेका छन् । खास विषयको छोटो वर्णन वा व्याख्यान सुनाउने र त्यसबाट सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रकृतिका बोध प्रश्न दिई उत्तर लेख्न लगाएर वा बहुविकल्पी प्रश्न दिई सही उत्तरमा चिनो दिन लगाउन सकिने कुरा उल्लेख गरिएको छ । यसका कतिपय कुराको बोध मौखिक अभिव्यक्तिका भाषेतर तत्त्वहरूको ठम्याइ र त्यसको समेत बोधमा निर्भर हुन्छ ।

आचार्य (२०६७) ले भाषिक सिपको उपलब्धि मापन गर्ने तरिका प्रस्तुत गरेका छन् । सुनाइ सिप परीक्षणका लागि वर्णविभेदीकरण, शब्द विभेदीकरण र श्रुतिबोधलाई आधार मानेका छन् ।

पौडेल (२०७०) ले प्रत्येक परीक्षणीय पक्ष वा वस्तुलाई तिनको महत्त्वअनुसार उपयुक्त अङ्क विभाजन र समय समेतको विशेष ख्याल राखी आवश्यकता र स्तरअनुसारका पाठ्यसामग्री, सन्दर्भसामग्री परिवेशात्मक सामग्री, श्रव्यदृश्य सामग्री, मानवीय सामग्री र अन्य स्रोतहरूबाट पनि यसमा सहयोग लिनुपर्ने कुरा उल्लेख गरेका छन् ।

खनाल (२०७६) ले विश्वविद्यालयको सेमेस्टर प्रणालीमा प्रयोग गरिएको आन्तरिक मूल्याङ्कनप्रति विद्यार्थीको दृष्टिकोण लिएका छन् । आन्तरिक मूल्याङ्कनको प्रक्रिया सम्बन्धमा विद्यार्थीको मध्यम खालको सहमति भएकाले विद्यालय तहमा पनि शिक्षकको दृष्टिकोण के कस्तो रहेछ भनेर अध्ययन गर्न सकिने आधार देखिएको छ ।

उल्लिखित अध्ययनले सुनाइ सिपको परीक्षणको सन्दर्भमा साधन निर्माण र विश्लेषणका लागि महत्त्वपूर्ण आधार तयार गरेका छन् । अधिकारी र शर्मा (२०५६), आचार्य (२०६३), आचार्य (२०६७), पौडेल (२०६४), पौडेल (२०६६), अधिकारी (२०६७), पौडेल (२०७०) र खनाल (२०७६) ले मूल्याङ्कनका पाटोबाटो अध्ययन गरे पनि सुनाइ सिप परीक्षणसम्बन्धी अध्ययन भएको नदेखिएकाले यस लेख तयार गर्न उपयुक्त देखिएको छ ॥

अध्ययन विधि

प्रस्तुत अध्ययन सुनाइ सिप परीक्षणसँग सम्बन्धित छ । भाषिक सिपमध्ये महत्त्वपूर्ण आधार मानिने सुनाइ सिपको परीक्षणको अवस्था पहिचानका लागि यस लेखमा माध्यमिक तहमा शिक्षण गर्ने भाषा शिक्षकलाई मुख्य आधार मानिएको छ । परिमाणात्मक ढाँचालाई आधार मानी सर्वेक्षण विधिको प्रयोग गरिएको छ । माध्यमिक विद्यालयमा पठनपाठन गर्ने भाषा शिक्षकलाई निश्चित समय तोकी गुगल फाराममार्फत तथ्य लिई अध्ययन गरिएको छ । माध्यमिक तह (९-१२)मा अध्यापन गर्ने शिक्षकलाई जनसङ्ख्या मानी ४१ जना शिक्षकबाट सुनाइ सिपको परीक्षणसम्बन्धी दृष्टिकोण लिइएको छ । प्रश्नावली र मतावलीलाई प्राथमिक स्रोत मानिएको छ भने सुनाइ सिपको परीक्षणसँग सम्बद्ध विभिन्न पुस्तक, लेख, शोधग्रन्थलाई द्वितीय सामग्री बनाई लेख तयार गरिएको छ । यसमा १७ वटा वाक्यांश (कथन) राखी भाषा शिक्षकको दृष्टिकोण लिइएको छ । विषयविज्ञ, प्राशनिकविज्ञ र भाषा शिक्षकसँग परीक्षण गरी सामग्रीको विश्वसनीयता र वैधता निर्धारण गरिएको छ । उक्त कथनलाई भाषा शिक्षकले दिएका पूर्ण असहमत, असहमत, अनिर्णीत, सहमत र पूर्ण सहमतसम्बन्धी मतलाई प्रतिशतमा ढाली व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

सैद्धान्तिक अवधारणा र विश्लेषणात्मक ढाँचा

भाषिक सिपको परीक्षणका लागि विभिन्न पद्धतिहरूको विकास भएको छ । सिपहरूको एकीकृत र पृथकीकृत रूपमा परीक्षण गर्ने विषय महत्त्वपूर्ण मानिन्छ । भाषा प्रयोग स्वभावैले एकीकृत स्वरूपको हुने कारण एकीकृत पद्धतिलाई बढी उपयोगी मानिन्छ । “धेरैजसो भाषा शिक्षण र परीक्षण एकीकृत रूपमा गर्न सकिन्छ, किनकि सुनाइ, पढाइ, बोलाइ, लेखाइ र अनुवादको विशेषता नै त्यस्तै हुन्छ” (ल्याडो, सन् १९६५) । यिनले पनि सुनाइ सिपको परीक्षण मौखिक अभिव्यक्तिबाट हुने र यसमा बोधलाई मुख्य प्राथमिकता दिनुपर्ने बताएका छन् । ह्युजेज (सन् २००३) ले सुनाइ सिपको परीक्षणका लागि बहुवैकल्पिक प्रश्न, सूचनाको स्थानान्तरण, नोट निर्माण, श्रुतिलेखन, रेकर्डेड सामग्रीको श्रवण आदिको प्रयोग गर्न सकिने उल्लेख गरेका छन् । बुक (सन् २०१०) ले सुनाइ सिपको परीक्षणका लागि पृथकीकृत, एकीकृत र सम्प्रेषणात्मक पद्धति उपयोग गर्न उपयुक्त हुने बताएकाले सिप परीक्षणका लागि यही पद्धति उपयोगी छ भन्ने स्पष्ट आधार त देखिएको छैन । रोस्ट (सन् २०११) ले सुनाइ सिप परीक्षणका लागि समाज भाषावैज्ञानिक, मनोभाषावैज्ञानिक र विकासात्मक प्रक्रियाको आत्मसात् गर्नपर्ने बताएका छन् । उल्लिखित

विद्वान्का मतलाई आधार मान्दै सैद्धान्तिक अवधारणा तय गरिएको छ । पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको अपेक्षाअनुसार निर्माण गरिएका उपकरणबाट प्राप्त कथनलाई विश्लेषणात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिणाम

भाषिक सिपहरूको प्रभावकारी परीक्षणबाटै विद्यार्थीको वास्तविक सक्षमता मापन हुन सक्छ । शिक्षण सिकाइका प्रमुख प्रयोगकर्ता भाषा शिक्षक नै हुन् । उनीहरूले अपनाएका परीक्षण पद्धतिबाट विद्यार्थीको स्तर लेखाजोखा सम्भव छ । विद्यालय तहमा प्रयोगमा रहेको प्रयोगात्मक मूल्याङ्कन वा परीक्षण व्यवस्था र त्यसको कार्यान्वयनमा देखिने सहजता-असहजताका लागि निम्न कथनका आधारमा शिक्षकको मत सङ्कलन गरी व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका १ सुनाइ सिप परीक्षणसम्बन्धी भाषा शिक्षकको दृष्टिकोणको तथ्याङ्क

क्र.सं.	कथन	पूर्ण	असहमत	अनिर्णीत	सहमत	पूर्ण
		असहमत	प्रतिशतमा			सहमत
१	माध्यमिक तहमा प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनका लागि छुट्याइएको २५ अङ्क उपयुक्त छ ।	७.३	१२.२	४.९	६१	१४.६
२	पाठ्यक्रमले छुट्याएको २५ अङ्कलाई आधार मानेर सुनाइ सिपको प्रभावकारी परीक्षण गर्न सकिन्छ ।	—	१९.५	२.४	६३.४	१४.६
३	सुनाइ सिप परीक्षणका लागि पाठ्यपुस्तकमा राखिएका अभ्यास नै पर्याप्त छन् ।	२.४	५६.१	२.४	२९.३	९.८
४	सुनाइ सिपको परीक्षणका लागि विद्युतीय सामग्री प्रशस्त उपयोग गरिएको छ ।	१९.५	४६.३	२.४	२९.३	२.४
५	सुनाइ सक्षमता परीक्षण गर्दा लिखितभन्दा मौखिक अभिव्यक्तिलाई आधार मान्दा बढी प्रभावकारी हुन्छ ।	७.३	९.८	७.३	६१	१४.६
६	श्रुतिलेखनका आधारमा सुनाइ सिपको प्रभावकारी परीक्षण सम्भव छ ।	—	२४.४	२.४	६५.९	७.३

७	शब्दबोध, अर्थबोध र वाक्य रचनाबाट सुनाइ क्षमताको उपयुक्त परीक्षण सम्भव छ ।	२.४	२४.४	१४.६	५१.२	७.३
८	प्रश्नोत्तरबाट सुनाइको प्रभावकारी मापन भएको छ ।	७.३	२६.८	४.९	४८.८	१२.२
९	सुनाइएका सामग्रीको भावबोध, सन्दर्भबोध आदिको अभिव्यक्तिका आधारमा उपयुक्त परीक्षण गरिएको छ ।	४.९	२४.४	१४.६	५६.१	—
१०	मुख्य बुँदा टिपोट र सारांशबाट सुनाइ क्षमताको प्रभावकारी मापन हुन सक्छ ।	७.३	४८.८	७.३	३६.६	—
११	सुनाइ पाठको आधारमा भाषिक संरचनाको उपयुक्त परीक्षण गरिएको छ ।	४.९	३४.१	१२.२	४६.३	२.४
१२	सुनाइ सिपको परीक्षण गर्दा वस्तुगत प्रश्नको उपयोग बढी प्रभावकारी हुन्छ ।	—	२४.४	४.९	४८.८	२२
१३	सुनाइ सिपको परीक्षण गर्दा विषयगत प्रश्नको उपयोग बढी प्रभावकारी हुन्छ ।	७.३	४३.९	७.३	३४.१	७.३
१४	सुनाइ सिपको परीक्षण कक्षा कार्यकलापकै रूपमा सञ्चालन गर्दा उपयुक्त हुन्छ ।	७.३	४.९	—	५६.१	३१.७
१५	सुनाइ सिपको परीक्षण पश्चात् विद्यार्थीको त्रुटि पहिचान गरी पृष्ठपोषण दिँदा सिकाइ दरमा सहयोग पुगेको छ ।	—	२.४	२.४	४६.३	४८.८
१६	सुनाइ सिपको परीक्षणबाट अन्य सिपको परीक्षणमा सहयोग पुगेको छ ।	—	२.४	—	५३.७	४३.९
१७	सुनाइ सिप परीक्षणको अभिलेखीकरण प्रभावकारी रूपमा गरिएको छ ।	९.८	४८.८	१४.६	२२	४.९

माध्यमिक तहमा प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनका लागि छुट्याइएको २५ अङ्क उपयुक्त छ भन्ने कथनमा ६१ प्रतिशतले सहमत जनाएका छन् भने १४.६ प्रतिशतले पूर्ण सहमत जनाएका छन् । ४.९ प्रतिशत अनिर्णीत, १२.२ प्रतिशत असहमत र ७.३ प्रतिशत पूर्ण असहमत देखिएका छन् । लगभग ७६ प्रतिशतले यसमा सकारात्मक धारणा राखेकाले विद्यालय तहमा राखिएको २५ अङ्कको प्रयोगात्मक मूल्याङ्कन उपयुक्त रहेको देखिन्छ । केही मत तटस्थ र नकारात्मक तर्फ पनि रहेकाले शिक्षण सिकाइको व्यावहारिक पक्षलाई आधार मानी केही सुधार गर्नपर्ने देखिन्छ ।

पाठ्यक्रमले छुट्याएको २५ अङ्कलाई आधार मानेर सुनाइ सिपको प्रभावकारी परीक्षण गर्न सकिन्छ भन्ने कथनमा ६३.४ प्रतिशतले सहमत र १४.६ प्रतिशतले पूर्ण सहमत जनाएका छन् । २.४ प्रतिशतले अनिर्णीत र १९.५ प्रतिशतले असहमत जनाएका छन् । सुनाइ सिपका लागि छुट्याइएको अङ्कका विषयमा ७८ प्रतिशतले सकारात्मक धारणा राखेकाले प्रभावकारी रहेको देखिन्छ ।

सुनाइ सिप परीक्षणका लागि पाठ्यपुस्तकमा राखिएका अभ्यास नै पर्याप्त छन् भन्ने कथनमा ५६.१ प्रतिशतले असहमत जनाएका छन् । २९.३ ले सहमत र ९.८ ले पूर्ण सहमत जनाएका छन् । पूर्ण असहमत र अनिर्णीतमा भने २.४ प्रतिशत रहेको छ । यस तथ्यका आधारमा हेर्दा लगभग ६० प्रतिशतले नकारात्मक वा असहमततिर मत राखेकाले सुनाइ सिपको परीक्षणका लागि पाठ्यपुस्तकमा राखिएका अभ्यास अपर्याप्त रहेको देखिन्छ । विद्यार्थीको अभ्यासात्मक र पुनरावृत्तिमूलक प्रयोगमा पाठ्यपुस्तक उपयोगी हुनाले त्यसको प्रभाव शिक्षण सिकाइमा देखिन्छ । यसर्थ भाषा पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक निर्माता र लेखकले यस पक्षमा ध्यान पुऱ्याउनुपर्ने देखिन्छ ।

सुनाइ सिपको परीक्षणका लागि विद्युतीय सामग्री प्रशस्त उपयोग गरिएको छ भन्ने कथनमा ४६.३ प्रतिशतले असहमत र १९.५ ले पूर्ण असहमत जनाएका छन् भने २९.३ प्रतिशतले सहमत जनाएका छन् । २.४ प्रतिशतले अनिर्णीत र पूर्ण सहमत भएको दृष्टिकोण राखेका छन् । ६० प्रतिशतले नकारात्मक मत राखेकाले विद्यालय तहमा सुनाइ सिप शिक्षण र परीक्षणका लागि विद्युतीय सामग्रीको प्रयोग हुने गरेको देखिँदैन । यस आधारमा हेर्दा विद्यालयमा विद्युतीय सामग्रीको प्रयोगसम्बन्धी भौतिक, आर्थिक र शैक्षणिक व्यवस्थापन गर्न अत्यावश्यक रहेको देखिन्छ ।

सुनाइ सक्षमता परीक्षण गर्दा लिखितभन्दा मौखिक अभिव्यक्तिलाई आधार मान्दा बढी प्रभावकारी हुन्छ भन्ने कथनमा ६१ प्रतिशत सहमत र १४.६ प्रतिशत पूर्ण सहमत देखिएको छ । असहमत ९.८ प्रतिशत, अनिर्णीत र पूर्ण असहमतमा ७.३ प्रतिशत मत देखिन्छ । यस तथ्यका आधारमा हेर्दा लगभग ७६ प्रतिशतले सकारात्मक अर्थात् सुनाइ सिप परीक्षणका लागि मौखिक अभिव्यक्तिको आधार मान्नुपर्ने मत राखेका छन् । भाषाको स्वाभाविक प्रयोग अर्थात् कथ्य स्वरूपसँग सम्बन्धित भएकाले श्रुतिबोधको पहिचान बोलाइबाट परीक्षण गर्न उपयुक्त हुन्छ ।

श्रुतिलेखनका आधारमा सुनाइ सिपको प्रभावकारी परीक्षण सम्भव छ भन्ने कथनमा ६५.९ प्रतिशतले सहमत र ७.३ प्रतिशतले पूर्ण सहमत जनाएका छन् । असहमतमा २४.४ प्रतिशत र अनिर्णीतमा २.४ प्रतिशत मत रहेको छ । यस तथ्यलाई हेर्दा लगभग ७३ प्रतिशतले सकारात्मक मत राखेकाले श्रुतिलेखन सुनाइ सिप परीक्षणको महत्त्वपूर्ण आधार रहेको पुष्टि हुन्छ । २४.४ प्रतिशतले असहमत जनाएकाले श्रुतिलेखन बाहेकका पद्धति पनि उपयोग गर्न सकिने देखिन्छ ।

शब्दबोध, अर्थबोध र वाक्य रचनाबाट सुनाइ क्षमताको उपयुक्त परीक्षण सम्भव छ भन्ने कथनमा ५१.२

प्रतिशतले सहमत जनाएका छन् भने ७.३ प्रतिशतले पूर्ण सहमत जनाएका छन् । असहमत र पूर्ण असहमतमा क्रमशः २४.४ र २.४ प्रतिशत रहेको छ । तटस्थतामा १४.६ प्रतिशत मत देखिएको छ । यस आधारमा हेर्दा सकारात्मक दृष्टिकोण नै बढी भएकाले शब्दबोध, अर्थबोध र वाक्य रचनाबाट सुनाइ क्षमताको परीक्षण गर्न सकिने देखिन्छ ।

प्रश्नोत्तरबाट सुनाइको प्रभावकारी मापन भएको छ भन्ने कथनमा ४८.८ प्रतिशतले सहमत र १२.२ प्रतिशतले पूर्ण सहमत जनाएका छन् । असहमतमा २६.८ प्रतिशत, अनिर्णीतमा ४.९ प्रतिशत र पूर्ण असहमतमा ७.३ प्रतिशत मत रहेको छ । यस तथ्यलाई हेर्दा ६० प्रतिशतले सकारात्मक मत राखेकाले प्रश्नोत्तरबाट सुनाइ सिपको मापन हुने गरेको देखिन्छ । शिक्षण सिकाइ गतिविधि सँगसँगै प्रश्नोत्तरमार्फत विद्यार्थीको बोध क्षमताको मापन भइरहेको हुन्छ । यसर्थ भाषा शिक्षकको केही मत असहमतितर पनि भएकाले यसका साधनमा विचार पुऱ्याउनु उपयुक्त हुन्छ ।

सुनाइएका सामग्रीको भावबोध, सन्दर्भबोध आदिको अभिव्यक्तिका आधारमा उपयुक्त परीक्षण गरिएको छ भन्ने कथनमा ५६.१ प्रतिशत सहमत, २४.४ प्रतिशत असहमत, १४.६ प्रतिशत अनिर्णीत र ४.९ प्रतिशत पूर्ण असहमत रहेको छ । सबैभन्दा बढी मत सहमतितर देखिएको छ । यस कथनमा अनिर्णीत र नकारात्मक मतितर पनि आधा मत रहेकाले पूर्णतः बोधको उपयोग गरिएको देखिँदैन । तथापि ५६.१ प्रतिशतले सहमत जनाएकाले यसको प्रयोगको सम्भावना देखिन्छ ।

मुख्य बुँदा टिपोट र सारांशबाट सुनाइ क्षमताको प्रभावकारी मापन हुन सक्छ भन्ने कथनमा असहमत ४८.८ प्रतिशत र पूर्ण असहमत ७.३ प्रतिशत रहेको छ । ३६.६ प्रतिशत सहमत र ७.३ प्रतिशत अनिर्णीत रहेको छ । लगभग ५६ प्रतिशत वा सबभन्दा धेरैले नकारात्मक दृष्टिकोण राखेका छन् । यस तथ्यका आधारमा बुँदाटिपोट र सारांशबाट सुनाइ क्षमताको परीक्षण प्रभावकारी हुन नसक्ने देखिन्छ । यी पक्ष विशेषतः लेखाइ सिपसँग बढी नजिक भएकाले पनि कम उपयोगी ठानिएको छ । विद्यालय तहमा बुँदा टिपोट र सारांश लेखनलाई सुनाइ सिपको परीक्षणका लागि उपयोगी साधन मान्न नसकिने कुरा तथ्यबाट पुष्टि भएको छ ।

सुनाइ पाठको आधारमा भाषिक संरचनाको उपयुक्त परीक्षण गरिएको छ भन्ने कथनमा सहमतितर ४६.३ र २.४ प्रतिशत छन् भने असहमतितर ३४.१ र ४.९ प्रतिशत रहेको छ । सापेक्षिक आधारमा हेर्दा सकारात्मकितर नै बढी भुकाव देखिन्छ । १२.२ प्रतिशतले भने तटस्थ भूमिका देखाएका छन् । यस तथ्यका आधारमा हेर्दा सुनाइबाट आंशिक रूपमा भाषिक संरचना परीक्षण गर्न सकिने देखिए पनि प्रस्टसँग यसको प्रयोग गर्न सक्ने अवस्था देखिँदैन । यसर्थ सुनाइ पाठका आधारमा भाषिक संरचनाको परीक्षण गर्ने कुरामा मत विभाजन रहेको छ ।

सुनाइ सिपको परीक्षण गर्दा वस्तुगत प्रश्नको उपयोग बढी प्रभावकारी हुन्छ भन्ने कथनमा सहमत ४८.८

प्रतिशत र पूर्ण सहमत २२ प्रतिशत देखिएको छ । २४.४ प्रतिशतले असहमत र ४.९ प्रतिशतले तटस्थ दृष्टिकोण राखेका छन् । लगभग ७१ प्रतिशतले सकारात्मक अर्थात् वस्तुगत प्रश्नबाट सुनाइ सिपको परीक्षण प्रभावकारी हुने दृष्टिकोण राखेका छन् । विद्यालय तहका पाठ्यपुस्तकमा राखिएका सुनाइसम्बन्धी अभ्यास पनि धेरैजसो वस्तुगत प्रकृतिकै छन् । यस आधारमा हेर्दा सुनाइ सिप परीक्षणका लागि प्रयोग गरिने साधन वस्तुगत प्रश्न हुनु नै उपयुक्त देखिन्छ ।

सुनाइ सिपको परीक्षण गर्दा विषयगत प्रश्नको उपयोग बढी प्रभावकारी हुन्छ भन्ने कथनमा ४३.९ प्रतिशतले असहमत र ७.३ प्रतिशतले पूर्ण असहमत जनाएका छन् भने लगभग ४१ प्रतिशतले सहमततिर आफ्नो झुकाव प्रस्तुत गरेका छन् । यस तथ्यका आधारमा हेर्दा विषयगत प्रश्नको प्रयोग त्यति प्रभावकारी हुने देखिँदैन । व्यक्तिको श्रुतिबोध क्षमता पहिचान वस्तुपरक तरिकाबाट गर्न सकिन्छ । वैयक्तिक र सिर्जनात्मक क्षमताभन्दा पहिचानात्मक क्षमता उजागर गर्ने प्रश्न नै प्रभावकारी हुने देखिन्छ ।

सुनाइ सिपको परीक्षण कक्षा कार्यकलापकै रूपमा सञ्चालन गर्दा उपयुक्त हुन्छ भन्ने कथनमा ५६.१ प्रतिशतले सहमत र ३१.७ प्रतिशतले पूर्ण सहमत जनाएका छन् भने असहमततिर १२.२ प्रतिशतले आफ्नो राय राखेका छन् । यस आधारमा हेर्दा सुनाइ सिपको परीक्षण अलग्गै रूपमा नगरी शिक्षण सिकाइका समग्र गतिविधिसँगै कक्षा कार्यकलापको एक अभिन्न अङ्गको रूपमा गर्न प्रभावकारी देखिन्छ । यस पद्धतिको उपयोगले कक्षा सहभागितामा वृद्धि हुन्छ र सिकाइ दर बढ्छ ।

सुनाइ सिपको परीक्षणपश्चात् विद्यार्थीको त्रुटि पहिचान गरी पृष्ठपोषण दिँदा सिकाइ दरमा सहयोग पुगेको छ भन्ने कथनमा पूर्ण सहमत ४८.८ प्रतिशत र सहमत ४६.३ प्रतिशत रहेको छ । यसमा २.४ प्रतिशत अनिर्णीत र असहमत देखिएका छन् । लगभग ९५ प्रतिशतले सकारात्मक मत राखेकाले सुनाइ सिप परीक्षण गरेपछि विद्यार्थीको त्रुटि पहिचान र पृष्ठपोषण अत्यावश्यक देखिन्छ । यदि विद्यार्थीका कमजोर पक्षलाई औँल्याई शिक्षण गर्न सके भाषिक उपलब्धिमा पनि वृद्धि हुन सक्छ ।

सुनाइ सिपको परीक्षणबाट अन्य सिपको परीक्षणमा सहयोग पुगेको छ भन्ने कथनमा सहमत ५३.७ प्रतिशत र पूर्ण सहमत ४३.९ प्रतिशत रहेको छ भने असहमतमा २.४ प्रतिशत मात्र रहेको छ । यस आधारमा हेर्दा अन्य सिपमा सहयोग पुग्ने मतमा लगभग शतप्रतिशत देखिन्छ । यसर्थ भाषा शिक्षण र परीक्षणका सन्दर्भमा चारओटै सिप एक अर्कामा अन्तर्सम्बन्धित रहेकाले एकले अर्कालाई मद्दत पुऱ्याउने निश्चित छ । भाषिक सिपहरू एकीकृत पद्धतिमा आधारित हुनाले यस्तो प्रयोग प्रभावकारी हुने देखिन्छ ।

सुनाइ सिप परीक्षणको अभिलेखीकरण प्रभावकारी रूपमा राखिएको छ भन्ने कथनमा असहमत ४८.८ प्रतिशत र पूर्ण असहमत ९.८ प्रतिशत रहेको छ । सहमत र पूर्ण सहमतमा क्रमशः २२ र ४.९ प्रतिशत देखिन्छ भने १४.६ प्रतिशतले तटस्थ मत राखेका छन् । यस तथ्यका आधारमा हेर्दा विद्यालय तहमा

सुनाइ सिप परीक्षणको अभिलेखीकरण गर्न समस्या रहेको देखिन्छ। शिक्षकलाई पेसागत सक्षमतासम्बन्धी विभिन्न तालिमहरू सञ्चालन गर्नपर्ने देखिन्छ।

छलफल

प्रस्तुत अध्ययनमा भाषा शिक्षकमार्फत सुनाइ सिप परीक्षणका आधार र त्यसको प्रभावकारितासम्बन्धी तथ्य पत्ता लागेको छ। भाषिक सिप शिक्षणका सन्दर्भमा सुनाइ सिपको परीक्षणलाई भाषा शिक्षकले के-कसरी लिएका छन् भन्ने कुरा पुष्टि भएको छ। माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम ९-१० (२०७७) ले छुट्याएको प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनको अड्क विभाजनलाई उपयुक्त मानिएको छ। भाषा शिक्षणमा सिपगत विकासको मुख्य आधार नमुना अभ्यासलाई मानिन्छ (अधिकारी, २०६७) तैपनि पाठ्यपुस्तकमा राखिएका सुनाइ सिपगत अभ्यास कमजोर रहेको तथ्य देखिनु अस्वाभाविक देखिन्छ। आचार्य (२०६३) र अधिकारी (२०६७) ले भनेजस्तै सुनाइ सिप परीक्षणका लागि वस्तुगत प्रकृतिको बोधात्मक प्रश्नलाई उपयोग गर्नपर्ने देखिन्छ। सुनाइ सिपबाट भाषिक संरचनाको पहिचान हुन नसक्ने कुरा तथ्यबाट पुष्टि भएको छ। अधिकारी (२०६७) ले बहुविकल्पी प्रश्न वा वस्तुगत प्रश्नबाट सुनाइको परीक्षण गर्न सकिने आधार प्रस्तुत गरेका थिए। यस अध्ययनमा पनि वस्तुगत प्रश्नबाटै सुनाइ सिपको परीक्षण गर्नपर्ने दृष्टिकोण प्रस्तुत भएको छ। ह्युजेज (सन् २००३) ले प्रस्तुत गरेका वस्तुगत प्रश्नबाट सुनाइ सिपको परीक्षण गर्नपर्ने दृष्टिकोण यस तथ्यबाट उपयुक्त देखिएको छ। सुनाइ सिप परीक्षणबाट अन्य सिप परीक्षणमा पनि सहयोग पुग्ने तथ्य पहिचान भएकाले ल्याडो (सन् १९६५) ले प्रस्तुत गरेका सिपको एकीकृत परीक्षण महत्त्वपूर्ण देखिएको छ। लिखित अभिव्यक्तिको आधारमा सुनाइको परीक्षण गर्न नसकिने दृष्टिकोण अनपेक्षित देखिन्छ। तथापि श्रुतिलेखनलाई चाहिँ उपयुक्त आधार मानिएको छ। यस अध्ययनबाट सुनाइ सिप परीक्षणबारे शिक्षकको धारणा प्राप्त भए पनि कार्यान्वयनको अवस्थाबारे अध्ययन हुन सकेको छैन। आगामी अनुसन्धानकर्ताले सुनाइ सिप परीक्षणको प्रयोगात्मक पक्षको अध्ययन गर्न सकिने स्थिति देखिन्छ। यस अध्ययनबाट सुनाइ सिप परीक्षणको साधन र सैद्धान्तिक पक्षबारे भाषा शिक्षक स्पष्ट रहनुपर्ने अनि भाषा शिक्षकको दृष्टिकोणको आधारमा नीतिगत व्यवस्थामा संशोधन गर्नपर्ने देखिन्छ। यस छलफलबाट सुनाइ सिप परीक्षणको अवस्थाबारे स्पष्ट आधार तय भएको छ।

निष्कर्ष

सुनाइ सिप परीक्षणसम्बन्धी भाषा शिक्षकको दृष्टिकोण लिएर यसका साधन लगायत अन्य पक्ष किटान गरिएको छ। माध्यमिक तहमा प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनका लागि छुट्याइएको अड्क र त्यसको कार्यान्वयन पक्ष उपयुक्त रहेको देखिन्छ। भाषा पाठ्यपुस्तकले सिप विकास र परीक्षणमा सहयोग पुऱ्याउने भए पनि सुनाइ सिप परीक्षणका दृष्टिले नमुना अभ्यास सुधार गर्नपर्ने देखिन्छ। विद्युतीय सामग्रीको प्रयोग न्यून रहेकाले विद्यालय तहमा सुनाइ सिप परीक्षणमा कठिनाइ सिर्जना भएको देखिन्छ। भाषाको कथ्य आधारको महत्त्वपूर्ण सिप सुनाइ भएकाले यसको परीक्षण पनि मौखिक अभिव्यक्तिबाट गर्न प्रभावकारी हुन्छ। सुनाइ

सिप परीक्षणका लागि श्रुतिलेखन, शब्दबोध, अर्थबोध र वाक्य रचना, प्रश्नोत्तर र सन्दर्भबोधलाई प्रयोग गर्न सकिन्छ। बुँदाटिपोट र सारांश लेखनबाट चाहिँ सुनाइ सिप परीक्षण प्रभावकारी रूपमा हुन सक्दैन। यसमा लेखन तत्त्वको प्रभाव बढी देखिन्छ। यसका लागि विषयगतभन्दा वस्तुगत प्रश्न प्रयोग गर्न उपयुक्त हुन्छ। यसले श्रुतिबोधात्मक क्षमताको सरल प्रकृतिले मापन गर्दछ। सुनाइ सिपको परीक्षण गर्दा कक्षा कार्यकलापकै रूपमा गरी विद्यार्थीका कमीकमजोरी पहिचान गरी प्रशस्त पृष्ठपोषण दिनुपर्छ। यसो गर्दा विद्यार्थीका भाषिक सक्षमतामा वृद्धि हुन्छ। सुनाइ सिप परीक्षणको अभिलेखीकरणका लागि भने भाषा शिक्षकलाई अद्यावधिक गराउन आवश्यक छ।

सन्दर्भ सामग्री

नेपाली

अधिकारी, हेमाङ्गराज र शर्मा, केदारप्रसाद (२०५६), प्रारम्भिक नेपाली शिक्षण, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार।

अधिकारी, हेमाङ्ग राज (२०६७), नेपाली भाषा शिक्षण, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार।

आचार्य, माधवप्रसाद (२०६३), नेपाली भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा मूल्याङ्कन, सम्प्रेषण, वर्ष ३, अङ्क ३, पृ. ३८-४३।

आचार्य, शर्वराज (२०६७), प्राथमिक विद्यालयका नेपाली इतर मातृभाषी विद्यार्थीको नेपाली भाषा सिकाइ उपलब्धिको अध्ययन, (अप्रकाशित विद्यावारिधि शोधप्रबन्ध), शिक्षाशास्त्र सङ्काय, डिनको कार्यालय, कीर्तिपुर, काठमाडौं।

खनाल, राजेन्द्र (२०७६), आन्तरिक मूल्याङ्कन प्रक्रियाप्रति विद्यार्थी दृष्टिकोणको तुलनात्मक विश्लेषण, विकासको निम्ति शिक्षा, ४३ (२३) पृ. ६०-७६।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०२८), माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०२८, भक्तपुर : स्वयम्।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०७१), माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०७१, भक्तपुर : स्वयम्।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०७७), आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम २०७७, भक्तपुर : स्वयम्।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०७७), माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०७७, भक्तपुर : स्वयम्।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०७८), माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०७८, भक्तपुर : स्वयम्।

पौडेल, माधव प्रसाद (२०६४), भाषिक मूल्याङ्कनका प्रयोगात्मक सन्दर्भहरू, सम्प्रेषण, वर्ष ४, अङ्क ४, पृ. ७२-८१।

पौडेल, माधव प्रसाद (२०६६), प्राथमिक तहमा नेपाली भाषिक सिपहरूको प्रयोगात्मक मूल्याङ्कन प्रविधिको अध्ययन, (अप्रकाशित विद्यावारिधि शोधप्रबन्ध), त्रि.वि. शिक्षाशास्त्र सङ्काय, कीर्तिपुर।

पौडेल, माधव प्रसाद (२०७०), भाषिक परीक्षण, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

शर्मा, केदार प्रसाद र पौडेल, माधव प्रसाद (२०६८), नेपाली भाषा शिक्षणका सन्दर्भहरू, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

अङ्ग्रेजी

Khaniya, T.R. (2013). *Examination for enhanced learning*, Educational and Developmental Service Centre Pvt. Ltd.

Buck. G. (2010). *Assessing listening*, Cambridge University Press.

Rost. M. (2011). *Teaching and researching listening*, Pearson Education Limited.

Lado. R. (1965). *Language testing*, Longmans, Green and Co. Ltd.

Hughes. A. (2003). *Testing for language teachers*, Cambridge University Press.

कृतज्ञता

प्रस्तुत लेख विद्यावारिधिका लागि आवश्यक तथ्याङ्कसँग सम्बन्धित भई तयार पारिएको छ । यस कार्यका लागि आर्थिक सहयोग प्रदान गर्ने विश्वविद्यालय अनुदान आयोग, सानोठिमी, भक्तपुरप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।